

2. *Trainev V. A.* Ynformatsyonnye kommunykatsyonnye pedahohycheskye tekhnolohy (obobshcheniia y rekomendatsyy) [Tekst]: ucheb. posob. / V. A. Trainev, Y. V. Trainev. – M.: Dashkov y Ko, 2008. – 280 s.
3. *Kalinina L. M.* Systema informatsiinoho zabezpechennia upravlinnia zahalnoosvitnim navchalnym zakladom [Tekst]: monohrafiia / L. M. Kalinina. – K.: Ailant, 2005. – 275 s.
4. *Morze N. V.* Osnovy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Tekst] / N. V. Morze. – K.: Vydavnycha hrupa VNV, 2006. – 298 s.
5. *Vashchenko L. M.* Upravlinnia innovatsiinykh protsesamy v zahalnoi serednii osviti rehionu [Tekst]: monohrafiia / L. M. Vashchenko. – K.: VPTs «Tyrash», 2005. – 380 s.
6. *Melnyk V. K.* Tekhnolohiia pidhotovky kerivnyka do otsiniuvannia rezultativ diialnosti zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Tekst] / V. K. Melnyk; red. kol.: V. V. Kuzmenko (holova) ta in. // Pedahohichniy almanakh: zb. nauk. pr. – Kherson: RIPPO, 2011. – Vyp. 12. – Ch. 1. – 313 s. – S. 234–239.
7. *Maslov V. I.* Naukovi osnovy ta funktsii protsesu upravlinnia zahalnoosvitnimy navchalnymy zakladamy [Tekst]: navch. posibnyk / V. I. Maslov. – Ternopil, Aston, 2007. – 150 s.
8. *Kuzmyn O. Ye., Melnyk O. H.* Osnovy menedzhmentu [Tekst]: pidruchnyk / O. Ye. Kuzmyn, O. H. Melnyk. – 2-e vyd., vypr., dop. – K.: Akademydav, 2007. – 464 s.
9. *Merkulova S. I.* Rol sotsialno-pedahohichnoi komunikatsii v orhanizatsii ta upravlinni protsesom pedahohichnoi oriantatsii starshoklasnykiv [Tekst] / S. I. Merkulova // Pisliadyplomna osvita v Ukraini. – 2013. – № 1 (22). – S. 69–72.
10. *Merkulova S. I.* Skladovi orhanizatsii protsesu pedahohichnoi oriantatsii starshoklasnykiv iz zastosuvanniam informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Tekst] / S. I. Merkulova; hol. red. I. S. Voloshchuk // Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka: zb. nauk. pr. – K.: Instytut obdarovanoi dytyny, 2013. – Vyp. 10. – S. 153–163.

Світлана Бойко,

м. Київ, Україна

УДК 37.0

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ З ПИТАНЬ ПРАВ, ОБОВ'ЯЗКІВ ГРОМАДЯНИНА: СТАН І ПРАКТИКА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Главными направлениями усовершенствования национальных документов по вопросам прав и обязанностей граждан на сегодняшний день должны быть: усовершенствование существующего законодательства Украины, занесение изменений и дополнений необходимых для приведения его в соответствие с основными положениями Европейской Конвенции о защите прав и свобод граждан, приведение норм права соответственно к нормам международного права.

Ключевые слова: право, свобода, конвенция, защита, документ.

Nowadays, mainways to improve national documents on problems of people rights and obligations should be the following: improvement of current Law of Ukraine, introduction amendments and additions necessary according to conform with the basic fundamentals of European Convention on rights and freedoms of people, regulation of Law norms according to the standards of International Law.

Key words: law, freedom, convention, protection document.

Існує проблема забезпечення єдності поглядів держав на права і свободи людини. Наука міжнародного права розробила спеціальний термін «міжнародні стандарти в галузі прав людини» і наразі під цим терміном розуміють сукупність існуючих норм у галузі прав людини. Ці норми розроблено за участю держав у міжнародному співіснуванні. Вони містяться у відповідних міжнародно-правових документах або звичаях.

Механізм формування сучасного міжнародного права пройшов багато етапів розвитку, починаючи зі звичаю, що сформувався у відносинах між державами, і до кодифікації цих відносин та їхнього нормативного закріплення. Механізм цей досить складний, що може передбачати наявність зворотного процесу: коли норми двосторонньої угоди між державами стають фундаментом для міжнародного звичаю та у подальшому йому надається правова природа. Цей механізм формування норм міжнародного права стосується таких його галузей, як: морське, дипломатичне, консульське право, право договору тощо [2].

За допомогою іншого механізму утворюються, норми з прав людини, яким не може передувати звичай. Майже усі норми у галузі прав людини почали з'являтися як писане право, що утворюється в рамках міжнародних організацій і лише згодом договірні норми стають звичаєвими.

Ціла низка положень стала загальноновизнаними звичаєвими нормами. Це означає, що навіть коли держава не є учасником певного договору з прав людини, вона повинна підкорятися звичаєвим нормам в цій галузі, що виникли і є загальноновизнаними. З цього приводу можна сказати, що такі універсальні положення є світовим надбанням і не можуть не застосовуватись державою (наприклад, особу не може бути піддано арешту за цивільно-правові зобов'язання). Визнання норми юридично обов'язковою здійснюється у законодавчому процесі, але якщо йдеться про ратифікацію вищим законодавчим органом країни будь-якого документа міжнародного правового характеру в галузі прав людини, то подальшого розвитку цей документ дістає під час застосування у судовій практиці. Складається певна судова практика, а з цього приводу можна говорити про виникнення звичаєвої норми, якщо така практика є однаковою у низці держав. За сучасного розвитку міжнародного права не можна вважати, що більшість норм у галузі прав людини набули статусу звичаєвих [3].

Так, 4 листопада 1950 р. Комітет міністрів Ради Європи в Римі прийняв Європейську Конвенцію «Про захист прав і основних свобод людини», що набрала чинності для перших десяти держав у 1953 р. Конвенція відкрита лише для держав, які є членами Ради Європи. Конвенція захищає лише громадянські та політичні, а не соціально-економічні права. Щодо соціально-економічних прав, то в рамках Ради Європи 1961 р. була прийнята Європейська соціальна хартія, що набрала чинності 1965 р. на відміну від Європейської Конвенції, яка передбачає систему індивідуальних скарг, що подаються до Європейського Суду з прав людини. Хартія передбачає для своєї імплементації лише систему доповідей держав-учасників, що розглядаються спеціально створеним для нього Комітетом експертів. Статті Європейської Конвенції сформульовано у формі зобов'язань держав та безумовних прав людини. Статті Хартії мають умовний характер [5].

Необхідно також зазначити, що у Страсбурзі в 1996 р. у рамках Ради Європи було прийнято Європейську соціальну хартію (переглянуту). В її преамбулі підкреслюється необхідність зберегти неподільний характер громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав людини, а також надати новий поштовх Європейській соціальній хартії. За допомогою переглянутої Хартії зміст старого документа дещо оновився. З метою пристосування до нових умов у новому документі враховуються суттєві зміни у соціальній сфері [6].

Очевидно, що в рамках Хартії (старої та переглянутої) розроблено міжнародні стандарти соціально-економічних прав громадян, які не забезпечуються відповідними заходами та механізмами. Ці права залежать від соціально-економічного розвитку країни, стабільності її політичних процесів, розвитку внутрішнього законодавства. Багато держав хоча і декларує їх у внутрішніх законах, але не забезпечує належне здійснення та дотримання цих прав.

На відміну від соціально-економічних прав, громадянські та політичні права захищаються в рамках існуючих міжнародних процедур. На основі Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини наразі діє Європейський Суд з прав людини. За допомогою Суду здійснюється контроль виконання вимог Конвенції та їх відповідність з внутрішнім законодавством держави. Суд розглядає індивідуальні скарги, в яких відповідачем виступає держава. Однак для цього необхідним є визнання державою-учасником юрисдикції Суду.

Якщо таке визнання сталося, то рішення Суду є обов'язковими для виконання державою-учасником у справах, за якими держава-учасник виступає відповідачем [4].

Отже, головною метою функціонування контрольних механізмів міжнародно-правових документів (у т. ч. і Конвенції) є контроль за дотриманням міжнародних стандартів прав людини країнами, які підписали відповідні угоди. Такий контроль здійснюється не лише у межах прийнятих національними судами рішень, а й у межах існуючого законодавства, тобто розв'язується питання відповідності чинного закону вимогам міжнародно-правової угоди, нових умов у новому документі, а також враховуються суттєві зміни у соціальній сфері.

Захист прав особи, яка бере участь у кримінальному процесі, проголошувався та закріплювався у різних міжнародно-правових документах як універсального, так і регіонального характеру. Європейська Конвенція «Про захист прав і основних свобод людини» була прийнята 4 листопада 1950 р. і набрала чинності 3 вересня 1953 року.

Конвенція – це незалежна система «міжнародного загального права». Вона розвивається завдяки створенню Європейським судом з прав людини прецедентного права. Основні принципи закріплено у Віденській Конвенції «Про право міжнародних договорів» 1969 року.

Таким чином, система Європейської Конвенції «Про захист прав і основних свобод людини» – це унікальний інструмент захисту порушених прав.

Проблема співвідношення міжнародно-правового та внутрішньодержавного регулювання виникає за зіткнення двох галузей права – конституційного та міжнародного. У процесі розв'язання цієї проблеми досліджується співвідношення міжнародних стандартів прав і свобод людини з нормами національного права, адже останні забезпечують дії міжнародних стандартів прав людини в конституційному праві.

Згідно з Конституцією України, на території України діють ратифіковані міжнародні договори. Однак, щоб вони справді діяли, недостатньо лише назвати їх частиною внутрішньодержавного права. Загальноновизнані норми міжнародного права за своїм характером не є такими, що діють самі по собі, вони сприймаються правовою системою не як норми-регулятори, а як норми-принципи. Єдиний спосіб їх виконання – це видання відповідного законодавчого акта, а не посилення на міжнародні норми права.

Звісно, не можна не вказати на позитивні сторони конституційного закріплення відсилаючих норм. Така норма «прямо» зобов'язує державні органи використовувати міжнародні норми у сфері прав людини. При цьому значно спрощується процес уніфікації, процедура приведення у відповідність норм національного права до міжнародного.

Реалізація права полягає у втіленні правових норм у практичну діяльність суб'єктів права (індивідуальних, колективних), у результаті чого складаються певні заборони, юридичних обов'язків та прав. Дія норм права обмежена часовими, просторовими та предметно-суб'єктними межами.

Реалізація норми права – це завершальний етап правового регулювання. Норми права реалізуються в межах, в яких діють суб'єкти права, тому необхідно розрізняти механізми дії та реалізації міжнародних та внутрішньодержавних нормативно-правових актів, а також взаємопроникнення процесів дії та реалізації цих актів. Без процесу дії не може настати реалізація акта, але і дія може не перейти в ту чи іншу форму реалізації норми права.

Реальне здійснення та захист основних прав людини конкретною особою забезпечується юридичними механізмами, що діють у державі. Правова національна система припускає безпосередню дію належним чином ратифікованих норм міжнародних договорів поряд з національним законодавством, але пріоритет останнього полягає у тому, що саме воно забезпечує засоби реалізації, охорони та захисту прав людини.

Таким є сутність співвідношення норм національного права і міжнародних стандартів про права людини. Таким є і співвідношення норм Конституції України, що стосуються прав і свобод людини, з міжнародними документами про права людини.

Аналіз статей другого розділу Конституції засвідчує, що майже всі статті цього розділу так чи інакше відображають зміст Міжнародної хартії прав людини (насамперед

Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права, а також Загальної декларації прав людини).

При цьому автори Конституції сприйняли «ритм» міжнародних документів про права людини, систему й послідовність викладу цих прав і свобод. Проте іноді вони відходили від такої послідовності. Це стосується ст. 51 Конституції, де йдеться про права й обов'язки, що пов'язані зі шлюбними відносинами. В Основному Законі ця стаття розміщена серед тих, де зафіксовані права, які у вітчизняній і (нерідко) зарубіжній юридичній науці визначаються як соціально-економічні та соціально-культурні права.

У міжнародному праві відображено інший підхід до визначення прав, що впливають зі шлюбного стану і сімейних відносин: відповідну статтю містить Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (ст. 23).

У Конституції України можна знайти положення, відсутні у міжнародних документах про права людини. Це зумовлено тим, що вони мають різне регламентне призначення. З іншого боку, міжнародні документи про права людини загального характеру (вони складають Міжнародну хартію прав людини) визначають загальні стандарти у відповідній сфері. Тому їхні положення сформульовано, у загальній формі, без юридичної конкретики. І хоча у такий спосіб характеризуються норми конституцій, рівень узагальненості міжнародних норм є об'єктивно вищим.

У деяких випадках відсутність в міжнародних документах про права людини положень, що були б аналогами тим, які наявні в Конституції України, пояснюється, на нашу думку, дією фактора часу. Вищесказане стосується конституційного закріплення окремих прав останньої генерації. До таких належить право на безпечне для життя та здоров'я довкілля, зафіксоване у ст. 50 Основного Закону. Такого права не знайти в текстах головних міжнародних документів. Також варто зауважити, що, коментуючи наш офіційний конституційний проект, деякі зарубіжні експерти звертали увагу на нереальний характер сформульованого, як імператив права особи на відшкодування завданого порушенням щойно зазначеного права шкоди. На думку таких експертів, фіксація на конституційному рівні права на таке відшкодування може створити труднощі для різної економічної діяльності.

У міжнародних документах сказано про право на свободу думки, совісті і релігії (ст. 18 Загальної декларації, ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 9 Європейської конвенції). В Основному Законі України ці права «розведено»; у ст. 34 йдеться про «право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань», що за змістом значно ширше згадуваної свободи думки, а в ст. 35 – про «право на свободу світогляду і віросповідання». Такий підхід відповідає усталеній конституційній традиції.

Загальною юридичною гарантією прав і свобод є право на судовий захист: у ст. 55 Конституції України записано, що «права і свободи людини і громадянина захищаються судом». Про право на судовий захист йдеться у ст. 8 Загальної декларації і в ст. 14 Міжнародного пакту «Про громадянські й політичні права». До юридичних гарантій прав і свобод віднесено процесуальні гарантії. У науці конституційного права їх іноді визначають як права людини в досудовому та судовому процесі.

Таким чином, серед міжнародних документів детальним щодо процесуальних гарантій можна вважати Європейську конвенцію «Про права людини і основні свободи» з протоколами до неї. Серед конституційних приписів відповідного змісту можна виділити положення ст. 29 Основного Закону, де йдеться про особисту недоторканість. Ці положення сформульовано у знайомій світовому конституціоналізму ще з XVII ст. демократичній процедурі «хабеас корпус». Отже, більшість прав і свобод людини є загальноновизнаними. Міжнародна правотворчість (мається на увазі правотворчість міжнародних організацій) сприяє подальшому розвитку цих прав. Розвиток інституту прав і свобод людини залежить від діяльності міжнародних організацій та внутрішньодержавної практики у цій галузі.

Використані літературні джерела

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28.06.96 р. [Текст] // ВВРУ. – 1996. – № 30. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222. – IV від 08.12.2004.
2. *Безверхнюк Т. М.* Державне управління на регіональному рівні та державне регулювання регіонального розвитку: змістовне наповнення й ресурсне забезпечення [Текст] / Т. М. Безверхнюк // Теорія та практика державного управління. – 2006. – Вип. 3. – 204 с.
3. Загальна декларація прав людини 1948 р. [Текст] // Международные акты о правах человека: сборник документов. – М., 1999. – 117 с.
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [Текст] // Международные акты о правах человека: сборник документов. – М., 1999. – 402 с.
5. Європейська конвенція про захист прав та фундаментальних свобод людини з протоколами 1950 р. [Текст] // Международные акты о правах человека: сборник документов. – М., 1999. – 152 с.
6. Международная защита прав и свобод человека [Текст] // Сборник документов. – М.: Юрид. пит., 1990. – 418 с.
7. *Шульженко Ф. П.* Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації [Текст]: монографія / Ф. П. Шульженко. – К.: КНЕУ, 2007. – 392 с.

Bibliography

1. Konstytutsiia Ukrainy: Pryiniata na p'yatii sesii VRU 28.06.96 r. [Tekst] // VVRU. – 1996. – № 30. Iz zminamy, vnesenymy zhidno iz Zakonom № 2222. – IV vid 08.12.2004.
2. *Bezverkhniuk T. M.* Derzhavne upravlinnia na rehionalnomu rivni ta derzhavne rehuliuвання rehionalnoho rozvytku: zmistovne napovnnennia y resursne zabezpechennia [Tekst] / T. M. Bezverkhniuk // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. – 2006. – Vyp. 3. – 204 s.
3. Zahalna deklaratsiia prav liudyny 1948 r. [Tekst] // Mezhdunarodnye akty o pravakh cheloveka: sbornyk dokumentov. – M., 1999. – 117 s.
4. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava 1966 r. [Tekst] // Mezhdunarodnye akty a pravakh cheloveka: sbornyk dokumentov. – M., 1999. – 402 s.
5. Yevropeiska konventsiiia pro zakhyst prav ta fundamentalnykh svobod liudyny z protokolamy 1950 r. [Tekst] // Mezhdunarodnye akty o pravakh cheloveka: sbornyk dokumentov. – M., 1999. – 152 s.
6. Mezhdunarodnaia zashchyta prav y svobod cheloveka [Tekst] // Sbornyk dokumentov. – M.: Yuryd. pyt., 1990. – 418 s.
7. *Shulzhenko F. P.* Sotsialno-pravova derzhava v Ukraini: problemy stanovlennia ta modernizatsii [Tekst]: monohrafiia / F. P. Shulzhenko. – K.: KNEU, 2007. – 392 s.